

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ» У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Жанна Паскал

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8499-7853>

1. ВСТУП

Сучасні реалії життя спонукають суспільство вносити корективи та шукати шляхи переорієнтації класичної моделі діяльності відповідно до викликів часу. На початку 2020 р. Україна зіткнулася з проблемою поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та оголошенням урядом локдаунів і введенням карантинних обмежень. Боротьба з новим вірусом привела до радикальної переорієнтації діяльності в усіх сферах життя, не стали винятком і архівні установи, музеї та бібліотеки. Їм також необхідно було шукати шляхи виходу з ситуації, що склалася навесні 2020 р., і, перш за все, потрібно було розробити алгоритм дій і спиратися в подальшій практичній діяльності на відповідні методичні розробки та галузеві рекомендації. З огляду на це, установи через мережу «Інтернет», яка сьогодні є одним із прогресивних засобів репрезентації інформації в усіх сферах, проводять культурно-просвітницькі заходи та пропонують доєднатися до них широкій інтернет-аудиторії. Віртуальні музеї, вебсайти архівів, електронні бібліотеки, що акумулюють, зберігають та розширюють доступ до систематизованих та каталогізованих фактів із різних галузей знань, надають можливість українському суспільству отримувати інформацію про своє минуле та шукати і знаходити необхідні матеріали, маючи мінімальну кількість контактів.

Тому актуально сьогодні розглянути процес адаптації цих інституцій до нових умов діяльності, адже більшість з них навесні 2020 р. пережили кризу, подолати яку змогли далеко не всі. Ті, хто продовжив роботу, визначили пріоритетною формою комунікацій – онлайн-комунікації. Так, за даними опитування The Network of European Museum Organisations, майже 70 % музеїв посилили свою присутність в інтернеті, а найбільшу популярність серед установ мають ті онлайн-сервіси, що потребують менших додаткових фінансових ресурсів та спеціалізованого досвіду і навичок (хештеги в соціальних мережах, заходи навколо вже наявної онлайн-колекції тощо) [4].

Метою дослідження визначено узагальнення ключових напрямів у культурній та освітній діяльності музеїв, бібліотек та архівних установ України у період дії обмежувальних заходів щодо відвідування наукових і культурних установ. Виходячи із мети, завданнями дослідження стали: переглянути наявну історіографічну базу з обраної проблеми та виокремити актуальні на сьогодні роботи; дослідити процес організації культурно-освітньої діяльності обраних центральних та обласних науково-культурних установ на офіційних сайтах, сторінках у соціальних мережах і на відеохостингу «Ютуб».

Матеріал дослідження може бути використаний при підготовці фахівців спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у ході вивчення таких дисциплін, як «Соціальні комунікації», «Електронні ресурси та інтернет-комунікації архівних та бібліотечних установ», «Документно-інформаційні фонди», «Вступ до фаху», «Архівознавство», «Музейний маркетинг» та ін.

2. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК, АРХІВІВ ТА МУЗЕЇВ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Варто зазначити, що культурно-освітня діяльність є одним із важливих практичних напрямів комунікації, яка здійснюється в процесі безпосереднього контакту з аудиторією

у музеях, бібліотеках, архівах, а також за їхніми межами. Традиційними формами культурно-освітньої діяльності зазначених установ є: лекції, консультації, наукові читання, гуртки, студії, клуби, конкурси, олімпіади, вікторини, зустрічі з цікавими людьми, концерти, літературні вечори, театралізовані вистави, кіноперегляди, музейне свято, музейна гра. Т. Курченко у статті «Інноваційні форми культурно-освітньої діяльності музейних установ України у світлі сучасних потреб інформаційного суспільства» зазначила, що «музеї мають переглянути весь спектр традиційних форм культурно-освітньої діяльності, модернізувати їх та ввести до їхнього арсеналу нові форми, що відповідають сучасним тенденціям і запитам» [8].

Із часом широкого використання набули майстер-класи, уроки живопису або музейні пленери, квести та театралізовані квести, інтелектуальні турніри, воркшопи (workshops, тобто навчальні майстерні-лабораторії), кінопокази, інтерактив з фолловерами (конкурси та ін.) тощо. Для дитячої аудиторії, окрім популярних інтерактивних екскурсій та квестів, пропонують практичні семінари, майстерні та курси, програми на День народження тощо [14].

Досліджуючи інноваційні форми культурно-просвітницької діяльності дитячих бібліотек України, Ю. Мишко вказала, що «найбільш популярними та найчастіше використовуваними формами робіт виявились театралізовані вистави, навчальні заняття, конкурси, акції, проекти, фестивалі, презентації, ігри, квести, флешмоби, виставки, екскурсії» [10]. У процесі аналізу автором визначено форми заходів, які можна вважати інноваційними. Інноваційні заходи поділено на заходи технологічного спрямування, соціально-психологічного впливу, інформаційно-комунікаційного та мистецького спрямування [10].

Керівник культурно-просвітницького центру НБУВ Н. Солонська зазначила: «Нині для культурно-просвітницької діяльності – період створення нових концепцій і моделей активнішого спілкування з суспільством; пошук форм ефективнішого поширення знань, наукових досягнень, корисної інформації, створення дедалі більшої комунікації між членами суспільства; залучення його в мережу традиційних та електронних бібліокомунікацій» [21].

Введення карантинних заходів спонукали установи соціальної пам'яті шукати нові напрями в реалізації своєї культурно-освітньої діяльності. Останнім часом подібній проблематиці присвячена значна кількість інформаційних повідомлень у пресі [3; 4; 7], однак вони мають оглядовий характер та не аналізують проблему у повній мірі. Зокрема у статтях Т. Богуш «Пандемія COVID-19: виклики й особливості діяльності бібліотек» [2] та Ю. Федорів «Wiki бібліотека і хроніки карантину» [25] автори підкреслюють, що пандемія коронавірусу COVID-19 змусила бібліотеки України «розробляти власні форс-мажорні стратегії, які б враховували такі етапи, як робота в умовах карантину, вихід із карантину та подолання наслідків, корегування подальшої роботи» [25].

3. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКАМИ, АРХІВАМИ ТА МУЗЕЯМИ У ПЕРІОД 2020 – СЕРЕДИНИ 2021 РР.

Об'єктами дослідження культурно-освітньої діяльності установ соціальної пам'яті в мережі «Інтернет» у період локдауну та жорстких умовах обмеження доступу до приміщень обрано центральні та обласні установи, а саме: музеї – Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків і Музей мистецтв Кіровоградської обласної ради; архівні установи – Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного та Державний архів Миколаївської області; бібліотеки – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого та Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.

Зауважимо, що задля забезпечення збереження музейних предметів Музейного фонду України Національним науково-дослідним реставраційним центром України, на

замовлення Міністерства культури та інформаційної політики, було розроблено рекомендації [19], що визначали порядок та основні вимоги до організації процесу збереження предметів, колекцій, зібрань Музейного фонду України на період встановлення карантину або обмежувальних заходів.

Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків як один із ключових музеїв України, що зберігає унікальні пам'ятки світового мистецтва, змушений був оперативно змінювати формат своєї роботи. В інтерв'ю журналісту одного з українських видань генеральна директорка музею К. Чуєва повідомила: «...пандемія нам вкотре продемонструвала, що немає на рівні держави чи місцевої влади плану дій у разі надзвичайних ситуацій, які дозволяють з найменшими втратами чи стресами подолати їхні наслідки. Культурні інституції України виявилися дуже вразливими – як, власне, в усьому світі. Єдина наша перевага в тому, що ми звикли працювати в умовах хронічного стресу» [3]. І дійсно, з поширенням коронавірусної хвороби музейні працівники постраждали фінансово, перебуваючи у вимушених відпустках. Постала проблема зі зміною вже розроблених графіків виставкової діяльності та публічних презентацій. Поступово відновивши міжособистісні професійні контакти, музейники повернулися до роботи, широко використовуючи в тому числі і віддалений доступ, онлайн-спілкування на різноманітних платформах, підготовку наукових статей на попередньо зібраних матеріалах та освоєній доступній інформаційній базі культурних, наукових установ інших країн, тощо.

Культурно-освітня робота музею у цей період спрямовувалася на підготовку до щорічної звітної конференції «Ханенківські читання» та на підготовчі роботи з реалізації низки проєктів: виставки одного з найцікавіших творів музею – триптиха «Спокуси Святого Антонія», виконаного в майстерні І. Босха, який повернувся після тривалої реставрації; презентації в рамках виставки «Дар Василя Щавинського (1868–1924)» твору французького художника XVIII ст. П'єра Гудро «Коханці (Блудний син з повією)» тощо [3]. На офіційному вебсайті музею [15] ще на початку 2020 р. з'явився віртуальний 3D-тур – прогулянка постійними експозиціями музею для детальнішого ознайомлення з тими культурними національними скарбами, що зберігаються у його стінах. Також музейниками були розроблені спеціальні окремі програми для родин із дітьми, дорослих, студентів і школярів. Програми Музею Ханенків – це заходи різні за тематикою та форматом. Вони вдосконалюються відповідно до запитів аудиторії та новацій у музейній справі, культурному дозвіллі, педагогіці, психології тощо (програми з відкритим або усталеним сценарієм, камерні та масштабні, різні за тематичним фокусом).

Значно активізувалась освітня діяльність музейних співробітників на сторінці музею у мережі «Фейсбук». Зокрема почали з'являтися короткі відео із зображенням картин того чи іншого автора, а поряд – текстове доповнення із детальною інформацією про митця та його роботи; короткі відеоповідомлення, приурочені до свят чи пам'ятних дат, розроблені для знайомства відвідувачів у віртуальній реальності з культурним надбанням, що зберігається у музеї [13]. Сторінку наповнювали також інформацією щодо запланованих освітніх заходів у музеї – постійних суботніх волонтерських екскурсій «Ранні пташки», що проводяться в залах основних експозицій; концертів-лекцій авторського сімейно-просвітницького музичного циклу «Рояль в дитячій», що знайомлять дітей та дорослих з творчістю видатних постатей в історії європейського музичного мистецтва [20].

Цікавим став культурно-освітній проєкт музею з публікації відгуків відвідувачів минулого століття, що зберігаються у книгах відгуків відвідувачів Музею Ханенків у Науковому архіві музею. Завдяки цим книгам можна простежити, як змінювалося ставлення та розуміння мистецтва пересічними громадянами, виходячи з політичної кон'юнктури того часу, а також стилістичні особливості письма та мови.

В умовах обмеженого доступу відвідувачів до експозиції музею, його працівниками саме у період пандемії було започатковано спеціальну рубрику, в якій

автори детально розповідали про певний експонат тієї чи іншої колекції. На розсуд відвідувача сторінки було представлено зображення експоната та додавався широкий інформаційний текст із історією появи в музеї, основними характеристиками та призначенням.

Співробітники музею звернули увагу і на людей з особливими потребами, адже в Україні, як і в усьому світі, відсоток реальних та потенційних користувачів вебпродуктів зростає з року в рік. Однак недоступність цих сайтів для людей із інвалідністю та з іншими ситуативними обмеженнями доступу відсікає значну аудиторію, чим дискримінує її та базові права людини на рівний доступ до суспільних, зокрема культурних ресурсів. Крім того виключення значного сегменту потенційних користувачів напряду перешкоджає розвитку інституції чи компанії, обмежує її публічну присутність. Тому особливим ноу-хау музею стала розробка першого в Україні інклюзивного вебсайту музею із дотриманням міжнародних норм інклюзивного ІТ-дизайну відповідно до Web Content Accessibility Guidelines для людей із особливими потребами. Вебсайт покликаний забезпечити максимальний доступ до контенту користувачам із вадами зору, слуху, руху тощо [16].

Як бачимо, робота музею не припинилася із введенням карантинних обмежень, музейники шукали та знайшли можливості поширювати освітні знання для широкого загалу користувачів.

У такій же епідеміологічній пастці опинився і обраний для аналізу один з обласних музеїв – комунальний заклад «Музей мистецтв Кіровоградської обласної ради» (далі – Музей мистецтв) [11]. Співробітники одразу ж визначили умови подальшої діяльності – на офіційному вебсайті установи було розміщено повідомлення про обмеження кількості відвідувачів та обов'язкове дотримання ними усіх протиепідемічних вимог та соціальної дистанції. У квітні 2020 р. Тетяна Ткаченко, директорка музею, у студії одного з регіональних телеканалів розповіла, що музей намагається крокувати у ногу з потребами суспільства, тому активно долучається до розвитку віртуальних комунікацій. Насамперед, щоб забезпечити освітні потреби суспільства, музейники вже з перших тижнів карантину заповнювали сайт актуальною інформацією щодо появи нових експонатів, організації віртуальних виставок, екскурсій, ознайомчих промороликів, публікації каталогів і збірників тощо. Через низку причин, насамперед фінансових, музей не створив професійну 3D-екскурсію залами, однак робота у цьому напрямі ведеться [23].

Зазначимо, що музейники Кропивницького вже з початку введення карантинних обмежень активно наповнювали офіційний вебсайт установи, особливу увагу приділивши освітнім, навчальним процесам. Так, у вільному доступі на сайті – оцифрований альбом Музею мистецтв, де, окрім чудових малюнків, відвідувачі можуть ознайомитися з інформацією про історію створення закладу, переглянути найбільш цікаві музейні предмети, насамперед ужиткового мистецтва, роботи художників XIX–XX ст., декоративні зразки тощо [1]. Естетично-просвітницький та національно спрямований вектор виховання висвітлено у презентації і демонстрації на сайті на початку 2020 р. набору листівок «Лицарі степу». До видання увійшли твори образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва з фондового зібрання. Комплект має 24 листівки, у створенні яких було використано 53 предмети.

Цікавим кроком музейників стала організація «Виставки у вікні», яку можуть переглянути перехожі. Її присвячено людям, які пересуваються на інвалідних візках. На сайті музею у розділі «Виставка однієї картини» подано розгорнуту інформацію про її експонати. Активно розроблялися віртуальні виставки: «Червоний смерч Вкраїною пронісся» до Дня пам'яті жертв Голодоморів в Україні; віртуальна експозиція з фондового зібрання Музею мистецтв «Майдан 2013–2014 – ми пам'ятаємо», що презентує роботи художників, кожен з яких бачить подію своїм особливим поглядом; віртуальна виставка творів «Філософсько-ліричні мотиви...» члена Національної спілки художників України, кераміста, лауреата обласної премії у галузі архітектури, геральдики та вексилології і декоративно-прикладного мистецтва ім. Якова Паученка М. Фірсова до 75-річчя від дня

народження; віртуальна експозиція творів художника-земляка, члена Національної спілки художників України А. М. Дворського (1948–2010) до 10-ої річниці пам'яті та ін. Усі віртуальні виставки супроводжуються якісним детальним описом події, учасників, причин і наслідків. Матеріал несе ґрунтовний інформаційно-освітній контент та є корисним для усіх груп населення. Окремим напрямом можна виділити проведення віртуальних майстер-класів співробітниками музею для молоді і дітей – «Виготовлення кошика із паперу»; «Виготовлення чохла для телефону „Маки”»; «Виготовлення обкладинки для блокнота з фетру» та ін.

Розробляється і сторінка музею у мережі «Фейсбук» [12], де окрім значної кількості ознайомчих фотоматеріалів демонструється також відеоконтент із робочого повсякдення музейних працівників.

На жаль, музей, так само як і Музей Ханенків, не має власного каналу на відеохостингу «Ютуб», однак відеоматеріали про актуальні новини установи можна знайти на каналі «Суспільне Кропивницький» та навіть порівняти діяльність музею з роботою інших установ області подібного типу [22].

Архівним установам України також необхідно було шукати шляхи виходу з ситуації, що склалася навесні 2020 р., і перш за все потрібно було розробити алгоритм дій і спиратися в подальшій практичній діяльності на відповідні методичні розробки та рекомендації. Уже в березні 2020 р. з'явилася «Зразкова пам'ятка користувача про відвідування архівної установи в умовах ослаблення карантину» [18]. Документ визначав кроки співробітників щодо забезпечення доступу користувачів до архівних документів із певною переорієнтацією процесів: попередню реєстрацію для роботи в читальній залі; подачу замовлень на видачу справ і копіювання необхідних документів, використовуючи безконтактні засоби: телефонний і онлайн-зв'язок (електронна пошта, бланки форм заяви користувача, замовлення на видавання справ у читальну залу, замовлення на копіювання технічними засобами архіву на сайтах архівних установ тощо).

Державні архівні установи України на офіційних вебсайтах та сторінках у соціальних мережах розмістили повідомлення про введення попередньої реєстрації користувачів для надання їм доступу до документів. В архівних установах створювалися електронні черги користувачів і визначався працівник, відповідальний за ведення цієї електронної черги. На сайті кожної з державних архівних установ з'явився спеціальний графік завантаженості читальних залів та наявності вільних місць.

Зауважимо, що Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного) [27] як одна із центральних архівних установ для налагодження якісної, продуктивної роботи відвідувачів на офіційному вебсайті та сторінці у фейсбуці розмістив повідомлення щодо роботи читальної зали, яка мала здійснюватися з урахуванням протиепідемічних вимог. Також повідомлялося про запровадження дистанційної (письмової, електронної та у телефонному режимі) реєстрації для можливості відвідати каталоги, читальну залу та отримати доступ до документів. Повідомлення містили посилання на офіційні документи, прийняття яких і призвело до зміни формату роботи архіву. Далі вказувалися усі доступні засоби зв'язку із архівом: телефони, поштові та електронні адреси тощо.

Наступним кроком, після упорядкування організаційних питань, стало розширення присутності архіву в освітньому і культурному просторі, спираючись насамперед на дистанційні засоби комунікації. У цьому контексті варто розглянути онлайн-виставки як спосіб познайомити користувачів із цікавими та малодослідженими документами, що містяться в архівосховищах ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного. На сайті було розміщено цілу серію тематичних документальних виставок:

- «А в це ніхто не вірив...» – фотодокументи початку нападу Німеччини на Радянський Союз;
- «Для мене кіно – то життя» – до 80-річчя від дня народження українського актора І. В. Миколайчука, де представлені фотодокументи, що розповідають про творчий

шлях режисера; знакові кадри з фільмів, знятих Іваном Миколайчуком на Київській кіностудії художніх фільмів імені О. П. Довженка в різні роки; портретні знімки маестро під час зустрічей з глядачами, з'їздів кінематографістів тощо. Виставка також доповнена фрагментом із кінофільму «Білий плах із чорною ознакою», де Іван Миколайчук зіграв роль Петра;

- «Майстер новели» – до 150-річчя від дня народження українського письменника В. С. Стефаніка та багато інших.

Кожна фотовиставка супроводжується розгорнутою інформативною статтею відповідно до тематики. Представлено також низку унікальних аудіозаписів та відеоматеріалів (наприклад, запис голосу С. Крушельницької, С. Сабадаша, фонозаписи творів письменниці О. Іваненко у виконанні майстрів української сцени Д. Франька, О. Кусенко та ін.).

Ще одним кроком освітньої діяльності архіву стало налагодження контактів зі студентством. Було проведено двотижневу навчальну логіко-герменевтичну практику студентів II курсу спеціальності «Філософія» історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка. Також були організовані онлайн-заняття – студенти слухали ознайомчі лекції про систему архівних установ України, унікальність та особливості ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного. Натомість студенти Школи візуальних комунікацій «School of visual communication» під час організованої для них екскурсії ознайомилися з історією архіву, основними напрямками його діяльності, складом і змістом аудіовізуальних документів, умовами їх зберігання та формами використання.

Публікування та постійне оновлення на офіційному вебсайті і сторінці у соціальній мережі «Фейсбук» інформації про процес оцифрування архівних документів, повідомлень про доступ до електронних версій описів фондів архіву також значно активізувався. Освітня діяльність співробітників архіву здійснювалась у різних формах: участь у дистанційних засіданнях міжнародних науково-практичних конференцій, вебінарах, круглих столах, що стосувалися проблем розвитку архівної галузі України. Детальна інформація про ці заходи періодично з'являлася на сторінці архіву у фейсбуці [28].

Архівні установи областей України також активно долучилися до переходу на онлайн-формат своєї діяльності. Хотілося б звернути увагу на організацію роботи в державному архіві Миколаївської області. З початком пандемії розгорнулася робота щодо розміщення на офіційному вебсайті [5] сканованих метричних та будинкових книг. Будинкові книги є документами адміністративного, загальногромадянського обліку. На кожний будинок сформовано окрему прошнуровану книгу, в якій міститься важлива інформація про всіх осіб за місцем проживання: звідки і коли прибула людина, її повне ім'я, прізвище та по батькові, місце народження, національність, сімейний стан, вік, рід занять та місце роботи, номер квартири, чи користується особа виборчими правами. Є відомості про дату вибуття з місця проживання в разі переїзду людини та її нова адреса. У деяких будинкових книгах наведений поквартирний перелік мешканців. Будинкові книги є неоціненним джерелом даних як для професійних істориків, генеалогів, краєзнавців, екскурсоводів, так і для пересічних користувачів, що прагнуть знайти відомості про своїх родичів, які проживали у Миколаєві напередодні Другої світової війни.

Додатково розміщено алфавіти до метричних книг (старі) та алфавітні покажчики (нові). При цьому розробники попереджають про незадовільну якість покажчиків, укладених у церквах і РАЦСах. У практиці роботи з виконання запитів з'ясовано, що іноді запис міститься в алфавітному покажчику, а в метричній книзі або книзі РАЦСу він або відсутній, або книга не збереглася. Тоді цей запис є єдиним джерелом для підтвердження факту народження, шлюбу, смерті. Разом із тим є випадки, коли запис не включено до покажчика, а в метричній книзі чи книзі РАЦСу він наявний. Тому не слід покладатися лише на покажчики, потрібно обов'язково перевіряти метричну книгу чи книгу РАЦСу. Робота з оцифрування документів та виставлення їх на сайті триває.

Непередбачуваність у вигляді епідемії коронавірусу поставила й бібліотеки України у ситуацію швидкого реагування і розвитку онлайн-сервісів. Бібліотечні установи закривалися на карантин, користувачі стали віддаленими, але від того не менш важливими та потрібними. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого [17] як провідний державний культурний, освітній, науково-інформаційний заклад запропонувала скористатися онлайн-інформаційними ресурсами: електронним каталогом, базами даних, електронною бібліотекою «Культура України», віртуальною довідкою та виставками нових надходжень документів. Як методичний центр бібліотека дає поради колегам щодо продовження надання мінімальних освітніх та інформаційних послуг (залежно від можливостей кожної бібліотеки):

- ознайомлювати з онлайн-сервісами бібліотеки (електронні ресурси (електронні бібліотеки, бази даних повнотекстових ресурсів, дослідницькі бази даних, що доступні 24/7), віртуальні довідки, блоги);
- популяризувати ресурси, що можуть стати у нагоді в освітньому процесі, який зараз і в школах, і в університетах відбувається дистанційно;
- залишатися на зв'язку з користувачами через електронну пошту, сторінки в соціальних мережах, чат-боти, телефон тощо;
- користуватися можливостями відеоконференцій для заходів, що заплановані до проведення;
- активніше репрезентувати нові інформаційні продукти і сервіси бібліотеки на радіо, місцевому телебаченні та в ЗМІ;
- пропонувати користувачам підписатися на розсилку оновлень та новин з бібліотеки;
- пропонувати користувачам поділитися своїми ідеями та ініціативами щодо альтернативних послуг, які бібліотека може їм надати.

Блог Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого «Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади» радив бібліотекарям та їх користувачам спокійно зайнятися самоосвітою, завершити розпочаті онлайн-курси або, навпаки, пройти новий з нуля. І для цього надавався перелік ресурсів, якими можна скористатися [24].

Досить оперативно пристосувалися до нових умов роботи і працівники Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (ХДНБ). На її офіційному вебсайті [26] у розділі «Ресурси» користувач може скористатися електронним каталогом, переглянути розроблений вебресурс «Краєзнавство», що пропонує тематичні проекти, авторами яких є фахівці ХДНБ ім. В. Г. Короленка, та добірку посилань на найцікавіші ресурси, що належать іншим установам та особам. Мережевим краєзнавчим ресурсам Харківщини притаманні універсальність, багатоаспектність, різноманіття видів, жанрів і тем. Вони здатні зацікавити людей різних професій, віку, рівня освіти.

Бібліотека здійснює роботу зі створення електронного фонду документів. Метою цієї діяльності є збереження видань, що становлять значну історико-культурну цінність, та покращення доступу до них. Оцифровування проводиться за такими напрямками: захисне оцифровування, оцифровування в рамках створення окремих тематичних проєктів, оцифровування за запитом користувачів. Для зручності роботи з інформацією була оцифрована значна частина матеріалів з фонду ХДНБ. Бібліотека пропонує ознайомитися з новими надходженнями з числа відсканованих видань. Робота з деякими джерелами, зокрема з початку минулого століття, можлива лише у форматі сканів з огляду на їхній стан та вимоги до зберігання. Водночас, завдяки технічним можливостям сканування, вони стали доступними широкому колу читачів.

У ХДНБ створено особові архівні фонди відомих діячів науки і культури – письменників Георгія Демидова, Євгена Євтушенка, Еммануїла Казакевича, Дмитра Кленовського (Д.І. Крачковського), Вадима Козового, Віталія Коротича, Ігоря Муратова, Бориса Чичибабіна та багатьох інших. При цьому описи особових фондів доступні онлайн.

Увазі користувачів пропонуються ілюстративні каталоги виставок, що отримали широкий розголос. Виставки присвячуються знаменним датам, ювілеям, окремим темам, видатним подіям вітчизняної та світової історії, науки і культури. Експозиції книг, журналів, художніх альбомів та інших документів із зібрань ХДНБ ім. В. Г. Короленка розкривають багатство фондів бібліотеки, дозволяють ознайомитися з літературою з різних галузей знань.

Останнім часом фахівці бібліотеки працюють над постійним поширенням та систематизацією різноманітної інформації за багатьма напрямками. Обсяги досліджень формуються у цілісні проекти, які мають просвітницьку та інформаційну цінність для широкого кола користувачів. На цій сторінці можна оглянути та знайти багато цікавих проектів.

4. ВИСНОВКИ

Встановлено, що робота обраних для аналізу Музею Ханенків і Музею мистецтв значною мірою перемістилася в інтернет, проте характеризувалася активністю, новизною та значним інформаційним наповненням. Музеями було розроблено інтерактивні майстер-класи для дітей, різноманітні освітньо-пізнавальні презентації, онлайн-виставки та лекції. Натомість діяльність досліджуваних архівних установ (ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного та Державний архів Миколаївської області) з початком дії карантинних обмежень концентрувалася, насамперед, на оперативному розширенні доступу до архівних матеріалів шляхом збільшення обсягів їх оцифрування та розміщення на офіційних сайтах. Установлено, що Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого та Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка добре організували роботу із забезпечення користувачів необхідними матеріалами в умовах карантинних обмежень.

У листопаді 2020 р. грузинська неурядова організація «Інститут розвитку свободи інформації» опублікувала результати дослідження «Відкритість державних архівів в пострадянських республіках і країнах Східного блоку під час пандемії коронавірусу» [6]. У процесі дослідження аналізувалася діяльність установ архівної системи 10 пострадянських і східноєвропейських країн: Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Угорщини, Казахстану, Латвії, Литви, Румунії та України. Метою здійснюваного моніторингу було виявлення рівня відкритості державних архівів для дослідників і визначення способів адаптації до нових умов роботи. За результатами дослідження, політику державних архівів України в розрізі роботи в період пандемії коронавірусу визнано досить активною і відкритою для користувачів.

Світова статистика щодо стану музеїв у період карантину невтішна: мережа європейських музейних організацій підрахувала, що третина музеїв втрачала близько тисячі євро за кожний тиждень карантину. Кожен четвертий – до 5 тис. євро, кожен десятий – до 30 тис. євро. Через поширення коронавірусу свої двері були змушені закрити понад 85 тисяч музеїв – це кожен 9 із 10 [7]. Однак музеї України розширюють цифровізацію своїх колекцій та виставляють їх у загальний доступ онлайн, надають вільний доступ до власних бібліотек, освітніх програм, беруть участь в онлайн-флешмобах, пропонують нові форми роботи. Також музеї не забули і про дитячу аудиторію. Упродовж карантину підібрано освітні програми для дітей від українських музеїв, а також деякі корисні матеріали від закордонних.

Українські бібліотеки також досить добре пристосувалися до діяльності в умовах карантину і навіть локдауну. На своїх сайтах вони надають користувачам інформацію про бібліотеку, блоги та сторінки в соціальних мережах, електронні ресурси, електронний каталог, віртуальну довідку, нагадують про інтернет-безпеку та пропонують чимало інших корисних лінків.

Однак слід пам'ятати, що частка цифрових технологій і темпи їхнього зростання будуть збільшуватися. Віддалена робота та віртуальні сервіси можуть стати нормою. Більше уваги буде приділятися екології, поширенню здорового способу життя,

профілактиці та превентивним заходам. Уже зараз потрібно аналізувати ці виклики та перспективи, продумувати стратегію розвитку архівних установ, музеїв та бібліотек після пандемії та економічної кризи.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Альбом КЗ «Музей мистецтв Кіровоградської обласної ради». Кропивницький : МПП «Антураж А», 2020. 208 с. URL: <https://bit.ly/3zZ4GfT>.
- [2] Богуш Т. Пандемія COVID-19: виклики й особливості діяльності бібліотек. *Бібліотечна планета*. 2020. № 2. С. 22–23.
- [3] Браїлян Є. Запрошуємо до музею: як музейники працюють на карантині. 05 березня 2021 р. URL: <https://bit.ly/3A55q33>.
- [4] Буцикіна Є. Музеї після локдауну: відкриваючи нові напрямки руху. *Коридор. Журнал про сучасну культуру*. 6 серпня 2020 р. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/museums-after-lock-down.html>.
- [5] Державний архів Миколаївської області. URL: <http://mk.archives.gov.ua/tsifrovyi-arhiv-metrychni-knygy.html>.
- [6] Evaluation of the Openness of State Archives in Post-Soviet Republics and Eastern Bloc States. URL: <https://bit.ly/3x0VNAv>.
- [7] Зануда А. Дивний новий світ: три неочевидні, але важливі втрати після карантину. *BBC News. Україна*. 5 червня 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52903893>.
- [8] Курченко Т. С. Інноваційні форми культурно-освітньої діяльності музейних установ України у світлі сучасних потреб інформаційного суспільства. *Культурні трансформації в синхронії та діахронії: теорія і практика* : тези доп. Міжнар. наук. конф. м. Київ, 24–27 верес. 2012 р. Київ, 2012. С. 79–81.
- [9] Методичні рекомендації з охорони праці для працівників архівних установ під час карантину та після його скасування / Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Центральний державний електронний архів України, Громадська організація «Спілка архівістів України»; уклад.: О. Гаранін, Ю. Ковтанюк, Н. Передерій, Н. Залеток. Київ, 2020. 23 с.
- [10] Мишко Ю. Інноваційні форми культурно-просвітницької діяльності дитячих бібліотек України. *Інтегровані комунікації*. 2018. № 6. С. 41–49.
- [11] Музей мистецтв: Офіційний вебсайт. URL: <https://artmuzeum.kr.ua/>.
- [12] Музей мистецтв: Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: https://www.facebook.com/artmuzeum.kr.ua/?ref=page_internal.
- [13] Музей Ханенків. Відеоматеріали: Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://bit.ly/3gZXZTr>.
- [14] Музей, райське місце для дітей: Офіційний вебсайт Goethe-Institut. URL: <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/kul/mag/21182027.html>;
- [15] Музей Ханенків. URL: <https://khanenkomuseum.kiev.ua/uk/golovna>.
- [16] Музей Ханенків презентує інклюзивний сайт: Офіційний вебсайт проєкту «Універсальний дизайн». URL: <https://ud.org.ua/novini-ta-podiji/416-muzej-khaneniv-presentue-inklyuzivnij-sajt>.
- [17] Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого: Офіційний вебсайт. URL: <https://nlu.org.ua/article.php?id=33>.
- [18] Примірна пам'ятка користувача щодо відвідування архівної установи в умовах послаблення карантину / Держ. арх. служба України, Укр. наук.-дослід. ін-т арх. справи та документознавства, Держ. архів Київ. обл., Громадська організація «Спілка архівістів України»; уклад.: О. Гаранін, С. Каменева, М. Баженова, О. Гула. Київ, 2020. 4 с.
- [19] Рекомендації щодо забезпечення збереження музейних предметів Музейного фонду України на період встановлення карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. URL: <https://bit.ly/3A4oTRf>.
- [20] Рояль в дитячій. Музей Ханенків: Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://bit.ly/363EkLH>.
- [21] Солонська Н. Імідж і культурно-просвітницька діяльність сучасної бібліотеки. URL: <http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/1111sol.pdf>.
- [22] Суспільне. Кропивницький. URL: <https://bit.ly/3qu9Vjf>.
- [23] Тема дня. Музей і карантин. Суспільне Кропивницький. URL: <https://bit.ly/3dDP9sr>.

- [24] Українська бібліотечна асоціація. Новини. Бібліотеки в умовах епідемії COVID-19. URL: <https://ula.org.ua/news/4537-biblioteku-v-umovakh-epidemii-covid-19>.
- [25] Федорів Ю. WIKI бібліотека і хроніки карантину. *Бібліотечна планета*. 2020. № 2. С. 22–23.
- [26] Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. URL: <https://korolenko.kharkov.com/>.
- [27] Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного): Офіційний вебсайт. URL: <https://tsdkffa.archives.gov.ua/old/index.php>.
- [28] Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г.С. Пшеничного: Офіційний вебсайт. URL: <https://www.facebook.com/tsdkffa.ua>.